

УДК 32:327:355.4

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1\(77\)-15](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1(77)-15)

Олена МЕЖЕНСЬКА

кандидат політичних наук, доцент кафедри політології і міжнародних відносин,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
e.vladimirovna1972@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1053-5020

Людмила НОВОСКОЛЬЦЕВА

кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри політології і міжнародних відносин,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
lnovoskolceva@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1082-7979

Антон БАДЕР

доктор політичних наук, професор, директор Навчально-наукового інститут соціальних
і гуманітарних наук, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
bader@meta.ua
ORCID: 0000-0002-3670-5753

РОЛЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ У РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВИ

У статті здійснено комплексне дослідження багатовимірної ролі збройних сил у зовнішньополітичній стратегії сучасних держав висвітлює фундаментальну трансформацію інституту армії у XXI ст., яка полягає у переході від класичного сприйняття збройних сил як виключно інструменту збройного захисту держави до розуміння їх як поліфункціонального суб'єкта, активно інтегрованого у реалізацію стратегічних зовнішньополітичних завдань. У сучасних умовах армія виконує не лише оборонні функції, але й слугує важливим елементом зовнішньої проєкції державної сили, джерелом міжнародного впливу, інструментом гуманітарної дипломатії та стабілізаційним чинником у глобальному безпековому середовищі.

Виокремлено низку ключових напрямів реалізації зовнішньополітичної стратегії через інститути Збройних Сил: військову дипломатію, стратегічне стримування, участь у миротворчих місіях, демонстрацію сили та гуманітарну підтримку. Військова дипломатія трактується як інституційно закріплений механізм формування безпекових альянсів, просування оборонних інтересів та створення архітектури довіри між державами. Вона включає діяльність військових аташе, обміни офіцерами, участь у спільних навчаннях та підписання оборонних угод. При цьому автори звертають увагу на небезпеку підміни класичної дипломатії логікою «жорсткої сили», що може призвести до витіснення цивільного компонента з міжнародного діалогу та домінування «проєкції сили» як засобу комунікації (згідно з підходами К. Айкенберрі).

Підсумовуючи, наголошено, що участь Збройних Сил у зовнішньополітичній стратегії не є статичним або суто функціональним елементом. Її характер, масштаби та ефективність зумовлюються ширшими геополітичними процесами, серед яких виділено: 1) гібридизацію конфліктів (поєднання військових, інформаційних, економічних форм протидії); 2) технологічну трансформацію армій (впровадження ШІ, автономних систем, дронів, кіберзасобів); 3) зростання багатополарності і регіоналізацію безпеки, що вимагає формування нових структур взаємодії та стримування. Усе це вимагає глибшого стратегічного бачення ролі армії у системі міжнародних відносин та модернізації її інституційної архітектури.

У висновках наголошено, що збройні сили у XXI ст. стали багатовимірним інструментом, який водночас виконує функції стримування, стабілізації, допомоги, політичної комунікації та символічного впливу. У зв'язку з цим потребує оновлення як безпекова доктрина держав, так і підходи до її дипломатичного інструментарію, з урахуванням нових форматів воєнно-політичної дії.

Ключові слова: збройні сили, політичний інститут, зовнішньополітична стратегія, військова дипломатія, миротворча діяльність, оборонна функція.

Olena Mezhenka, Liudmyla Novoskoltseva, Anton Bader. THE ROLE OF THE ARMED FORCES IN THE IMPLEMENTATION OF THE STATE'S FOREIGN POLICY STRATEGY

The article presents a comprehensive study of the multifaceted role of the armed forces in the foreign policy strategy of modern states. It highlights the fundamental transformation of the military institution in the 21st century – a shift from the classical perception of the armed forces as solely a means of national defense to an understanding of them as a multifunctional actor actively integrated into the implementation of strategic foreign policy objectives. Under current conditions, the military performs not only defensive tasks but also functions as a key element of the

external projection of state power, a source of international influence, a tool of humanitarian diplomacy, and a stabilizing factor in the global security environment.

The authors identify several key directions in which the armed forces contribute to foreign policy strategy: military diplomacy, strategic deterrence, participation in peacekeeping missions, projection of force, and humanitarian support. Military diplomacy is interpreted as an institutionally structured mechanism for building security alliances, advancing defense interests, and fostering trust among states. It includes the work of defense attachés, officer exchanges, joint exercises, and the signing of defense agreements. At the same time, the authors draw attention to the risk of substituting classical diplomacy with the logic of «hard power», which may lead to the marginalization of civilian components in international dialogue and the dominance of force projection as a means of communication (in line with the approaches of C. Aikenberry).

In conclusion, the authors emphasize that the involvement of the armed forces in foreign policy is neither static nor merely functional. Its nature, scope, and effectiveness are conditioned by broader geopolitical dynamics, including: (1) the hybridization of conflicts (the combination of military, informational, and economic means of confrontation); (2) the technological transformation of armies (the implementation of AI, autonomous systems, drones, and cyber capabilities); (3) the rise of multipolarity and the regionalization of security, which requires the development of new formats for interaction and deterrence. These changes demand a more comprehensive strategic vision of the military's role in international relations and the modernization of its institutional architecture.

The conclusion stresses that in the 21st century, the armed forces have become a multidimensional instrument performing deterrence, stabilization, assistance, political communication, and symbolic influence. This necessitates the renewal of both national security doctrines and the diplomatic toolkit of states, taking into account new formats of politico-military engagement.

Key words: armed forces, political institution, foreign policy strategy, military diplomacy, peacekeeping activity, defense function.

Актуальність. У ХХІ ст. інститут Збройних Сил як складова системи безпеки держави зазнав суттєвої трансформації. Армія більше не розглядається винятково як засіб ведення війни або оборони територіальної цілісності держави. Сучасні Збройні Сили активно інтегровані у процес реалізації зовнішньополітичної стратегії, виконуючи функції стримування, демонстрації сили, розвитку міжнародного співробітництва, підтримки глобальної стабільності та формування позитивного іміджу держави на світовій арені. Роль армії у зовнішній політиці стала багатогранною та гнучкою, що зумовлює необхідність поглибленого теоретичного аналізу цього феномену у контексті глобальних змін міжнародних відносин.

Аналіз останніх досліджень. Сьогодні проблема функціональної місії Збройних Сил осмислюється з міждисциплінарних позицій наукового пошуку, що охоплюють політичні, соціологічні, військові науки, міжнародні відносини і безпекознавство. Спектр досліджень ілюструє еволюцію теоретико-прикладного знання про взаємозв'язок армії й політики (В. Богайчук, М. Требін, Ю. Тяпкіна). Науковий дискурс щодо Збройних Сил зумовлений не лише потребою в стратегічному плануванні, а й необхідністю нової інтерпретації меж між військовим і цивільним інструментарієм державної влади (Ю. Свідлов, У. Ільницька, Ю. Мельник, В. Білошицький, М. Цюрупа).

Відповідно до досліджень вищезгаданих науковців теоретичне осмислення місця інституту Збройних Сил в політичній системі здійснюється на перетині кількох дослідниць-

ких парадигм: 1) Збройні Сили є основним інструментом забезпечення національної безпеки та реалізації державного інтересу у системі анархічних міжнародних відносин, і демонстрація військової могутності або її застосування слугують стримуючим чинником та засобом примусу інших акторів до прийняття вигідних для держави рішень; 2) Збройні Сили виступають не тільки засобами захисту, але й механізмами сприяння міжнародній співпраці через участь у миротворчих місіях, спільних навчаннях та оборонних альянсах; 3) Збройні Сили формують образ держави, репрезентують її ідентичність і сприяють побудові певних міжнародних наративів через символічні та практичні дії.

Отже, науковий дискурс визнає Збройні Сили не лише матеріальним інструментом сили, а й важливим агентом політичної комунікації та конструкції міжнародного порядку.

Мета даної статті полягає в тому, щоб дослідити механізми, залучення Збройні Сили як складової політичної системи до реалізації зовнішньополітичної стратегії держави, визначити основні напрями такої діяльності та проаналізувати актуальні тенденції і виклики, що стоять перед арміями у сфері міжнародної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Безпекових викликів, зростання значущості оборонного компоненту в глобальній політиці та ускладнення структури міжнародної взаємодії обумовлюють необхідність системного аналізу форм участі Збройних Сил у реалізації зовнішньополітичній діяльності держави. Зважаючи на багатовекторність функцій сучасної армії та її здатність діяти як інструмент м'якої,

жорсткої і розумної сили, постає потреба у виокремленні структурованих напрямів її дипломатичного, комунікаційного та стратегічного впливу.

Одним із найбільш інституційно оформлених напрямів є військова дипломатія. Мова йде про діяльність військових аташе, оборонних представництв, участь у міжнародних форумах безпекового характеру, організацію спільних навчань, підписання угод про оборонне співробітництво. Військова дипломатія сприяє зміцненню стратегічних партнерств, просуванню оборонних інтересів держави, розбудові довіри між державами. «Військова дипломатія є цариною, котра значним чином залежить від політичного керівництва держави за виключенням випадків, коли до влади у країні приходять військові шляхом перевороту. Нехтування політичними керманічами держави створенням та запровадженням адекватної доктрини безпеки та оборони є особливо катастрофічним для держав, які знаходяться в зоні перетину інтересів провідних світових акторів та не входять до блоків колективної безпеки. Їхні кордони стають предметом зазіхань агресивних та потужних сусідів, а армія може бути дещо дезорієнтованою, якщо політичне керівництво не накреслило чіткого стратегічного курсу» [2, с. 57].

Військова дипломатія виконує функцію зміцнення довіри та безпекового партнерства між державами. Через участь у спільних навчаннях, двосторонні оборонні консультації, обміни офіцерським складом і підписання угод про оборонну співпрацю, збройні сили виступають не лише як об'єкт, а й як активний суб'єкт міжнародної комунікації, що сприяє побудові стійких міждержавних зв'язків, які зміцнюють зовнішньополітичні позиції держави у відповідних регіонах або глобальних альянсах.

Але, варто зауважити, що суттєве превалювання військової дипломатії над класичною може привести до підміни багатовекторної дипломатії унітарною логікою військового домінування. На думку, К. Айкенберрі в такому випадку зовнішня політика буде базуватися не на перемовинах, а на «проекції сили», що може призвести до деформації політичного діалогу витіснення дипломатів із ключових напрямів і зниження ролі цивільних інститутів [8].

Отже, попри важливість військової дипломатії як засобу формування міжнародної довіри та інструменту партнерської взаємодії, її ефективність неминує залежить від наявності у держави реального оборонного потенціалу. Саме тому функціонування армії

у зовнішньополітичному вимірі не може обмежуватися лише інституційно-дипломатичними механізмами. В умовах загострення глобальної безпекової конкуренції, зростання кількості гібридних конфліктів та кризи систем колективної безпеки, особливої актуальності набуває такий напрям, як стратегічне стримування, що передбачає здатність держави запобігати агресії шляхом продуманої демонстрації сили.

Попри важливість військової дипломатії як засобу формування міжнародної довіри та інструменту партнерської взаємодії, її ефективність неминує залежить від наявності у держави реального оборонного потенціалу. Саме тому функціонування армії у зовнішньополітичному вимірі не може обмежуватися лише інституційно-дипломатичними механізмами. В умовах загострення глобальної безпекової конкуренції, зростання кількості гібридних конфліктів та кризи систем колективної безпеки, особливої актуальності набуває такий напрям, як стратегічне стримування, що передбачає здатність держави запобігати агресії шляхом продуманої демонстрації сили.

Особливістю стратегічного стримування є його превентивний характер. Ідеться не про фактичне застосування сили, а про її очікувану наявність і готовність до дії, що здатна змусити потенційного агресора відмовитися від дестабілізуючих кроків. Саме тому цей інструмент вимагає високого рівня оперативної готовності, технологічної переваги, а також політичної волі до демонстрації сили в межах міжнародно-правових норм.

За П. Морганом [9] стратегічне стримування здійснюється не лише шляхом розміщення військових контингентів або маневрування сил, але й через: 1) участь у системах колективної безпеки (НАТО, RIMPAC, регіональні оборонні альянси); 2) створення воєнної інфраструктури у стратегічних точках (наприклад, на флангах або в арктичних зонах); 3) проведення масштабних навчань, які демонструють спроможність до мобілізації та міжвидомчої координації; 4) інформаційне супроводження таких дій як елемент впливу на політичну волю супротивника.

Стратегічне стримування також тісно пов'язане з концепцією «deterrence by denial» (стримування шляхом заперечення переваги), коли держава організовує свою оборону так, щоб агресія була не лише дорогою, але й мало-ефективною. У цьому випадку Збройні Сили виступають не стільки як загроза у відповідь, а як система, яка мінімізує шанси супротивника на досягнення стратегічної цілі.

Крім того, стратегічне стримування неможливе без інтеграції з дипломатичними і розвідувальними структурами, що забезпечують політичне обґрунтування розгортання військ, формують міжнародну легітимність таких дій і здійснюють контроль за відповідністю реальних загроз оборонній мобілізації.

Російсько-українська війна внесла певні зміни в інтерпретацію стратегічного стримування: асиметричний характер протистояння з ядерною державою, що вимагає як розвитку власного потенціалу, так і побудови стратегічних союзів, формування системи територіальної оборони, кіберстримування, а також інформаційної готовності суспільства до опору.

Таким чином, стратегічне стримування є критично важливим інструментом превентивної зовнішньополітичної активності, що поєднує оборонні спроможності держави з дипломатичною далекоглядністю та адаптацією до складних міжнародних викликів. Водночас, ефективна зовнішньополітична стратегія потребує не лише стримування агресії, а й активної участі у формуванні стабільного міжнародного середовища, що включає врегулювання конфліктів, запобігання їх ескалації та відновлення безпеки після кризових подій. У цьому контексті важливу роль відіграє інший напрям діяльності Збройних Сил – участь у миротворчих і стабілізаційних місіях.

Миротворча діяльність дозволяє державам проявити свою відповідальність за міжнародну безпеку, підвищити свій авторитет на світовій арені та зміцнити міжнародні коаліції. Збройні Сили виконують функції стабілізації після конфліктів, запобігання гуманітарним катастрофам, захисту цивільного населення. Як зазначає Л. Фрідман, миротворчі місії є важливим інструментом демонстрації відданості держави міжнародній безпеці та стабільності. Вони сприяють зміцненню довіри між державами та підвищують легітимність зовнішньої політики [7]. В свою чергу П. Морганом, що участь у миротворчих операціях дозволяє державам не лише запобігати конфліктам, але й активно формувати безпекове середовище, що відповідає їхнім стратегічним інтересам. Це особливо актуально для країн, які прагнуть зміцнити свою роль у міжнародних відносинах без прямого застосування сили [9]. А Т. Шеллінг зазначає, що миротворчі місії можуть служити засобом демонстрації військової спроможності та політичної волі держави, що, своєю чергою, сприяє стримуванню потенційних агресорів і підтримці міжнародного порядку [11].

Таким чином, миротворчі місії є важливою формою зовнішньополітичної активності, що поєднує функції стабілізації, гуманітарної підтримки та дипломатичного впливу. Однак, у ряді випадків реалізація зовнішньополітичних інтересів вимагає від держави більш виразної демонстрації спроможності до активного захисту своїх стратегічних позицій. Коли миротворчі інструменти виявляються недостатніми, на перший план виходить демонстрація сили як засіб впливу на геополітичну ситуацію, сигналізації потенційним агресорам та зміцнення позицій у міжнародних переговорах.

У сучасному світі збройні сили все частіше виконують функцію не лише оборонного щита, але й засобу активної демонстрації сили, яка дедалі частіше використовується державами як інструмент зовнішньополітичної активності, що спрямований на захист національних інтересів, формування політичного тиску, відстоювання суверенітету та позиціонування себе як серйозного міжнародного актора. Відмінність цього напрямку від стратегічного стримування полягає у його комунікативній і показовій природі, мова йде не про приховану готовність до оборони, а про публічну демонстрацію військової спроможності як засіб впливу на політичне рішення інших держав.

Демонстрація сили може реалізовуватися у таких формах, як: масштабні міжнародні військові навчання; маневри флоту або авіації у прикордонних зонах; розгортання додаткових підрозділів у стратегічних точках; участь у спільних бойових операціях або місіях на запрошення союзників; випробування нових озброєнь або демонстрація технологічних досягнень у сфері оборони.

Відповідно, Збройні Сили виступають як політичний інструмент проєкції впливу (power projection), що дозволяє не лише захищати власні кордони, а й транслювати чіткі сигнали щодо політичної волі, рівня мобілізації та геостратегічної здатності держави. Такі дії мають на меті створення образу сили, який, за Т. Шеллінгом, може справляти більший ефект, ніж фактичне застосування насилля [11].

Для малих і середніх держав демонстрація сили виконує подвійну функцію: з одного боку, забезпечення внутрішньої консолідації через підтвердження обороноздатності, з іншого, зовнішнє позиціонування себе як держави, здатної до самостійного або коаліційного спротиву загрозам. Особливого значення цей механізм є в умовах геополітичної нестабільності, коли класична дипломатія

виявляється малоефективною без силового бекграунду.

Що ж стосується глобальної дипломатії, демонстрація сили часто слугує інструментом посилення переговорної позиції: держави, що спроможні діяти активно у військовому плані, мають більшу здатність впливати на формат альянсів, умови домовленостей і систему безпекових гарантій. У цьому сенсі проєкція сили стає засобом закріплення суб'єктності держави у міжнародній системі, а не лише показником мілітаризації зовнішньої політики.

Отже, демонстрація сили як форма зовнішньополітичної активності дозволяє державам формувати стратегічні сигнали, закріплювати політичні позиції й впливати на конфігурацію міжнародної безпеки шляхом контролю над простором і подіями. Проте сучасна зовнішня політика вже не зводиться винятково до інструментів «твердої сили». В умовах зростання ролі гуманітарних загроз, кризових ситуацій та цивільного виміру безпеки, збройні сили дедалі частіше виступають носіями так званої «м'якої сили», виконуючи не лише бойові, але й соціально-гуманітарні функції у міжнародному просторі. У цьому контексті особливого значення набуває наступний напрям, а саме, гуманітарна підтримка як прояв оборонної солідарності та дипломатії співчуття.

Цей напрям зовнішньополітичної діяльності розглядається як складова м'якої сили (soft power), що дозволяє державам демонструвати свою відповідальність, відкритість, емпатію та готовність діяти на благо міжнародної спільноти. Участь армії у гуманітарних місіях не лише посилює імідж держави як надійного партнера, але й зміцнює канали дипломатичної взаємодії з іншими країнами та міжнародними організаціями.

Гуманітарна діяльність збройних сил реалізується в таких формах, як: ліквідація наслідків стихійних лих (землетрусів, повеней, ураганів); медична евакуація й розгортання мобільних шпиталів; забезпечення цивільного населення продовольством і водою; участь у міжнародних програмах боротьби з епідеміями (зокрема, у відповідь на пандемію COVID-19); охорона гуманітарних конвоїв та інфраструктури в зонах конфлікту. Так, в 2010 р. під час землетрусу на Гаїті «...американський авіаносець «Карл Вінсон» з 19 вертольотами на борту, який прибув до узбережжя Гаїті, частково замінив аеропорт. До Гаїті було направлено також судно-госпіталь Військово-морських сил США» [3]. А після цунамі у провінції Ачех армія США провела масштабну операцію Operation Unified

Assistance, доставивши понад 24 млн фунтів вантажів гуманітарної допомоги [6].

Такі дії дозволяють армії виконувати функції стабілізатора в умовах кризових ситуацій, коли цивільні структури або міжнародні гуманітарні організації не мають достатніх ресурсів чи доступу. У цьому сенсі Збройні Сили виступають оперативним і організаційним посередником між державою і потребами вразливих груп у транскордонному вимірі.

Окремо варто виділити участь армій у постконфліктному відновленні, де їх завданням є: розмінування територій (після збройного конфлікту в Боснії і Герцеговині (1992–1995 рр.) інженерні підрозділи Збройних Сил Великої Британії, Нідерландів та інших країн НАТО брали участь у масштабному розмінуванні сільськогосподарських і житлових територій у межах операції Stabilization Force); відновлення об'єктів інфраструктури; створення умов для повернення біженців (у рамках операції «Іракська свобода» (2003–2011 рр.) інженерні частини армії США (USACE) допомагали у відновленні водопостачання, електропостачання, шкіл і лікарень у Багдаді та інших містах, що зазнали руйнувань, а ку 1999–2000 рр після конфлікту в Косово війська KFOR під командуванням НАТО охороняли табори біженців, супроводжували гуманітарні вантажі та забезпечували безпечне повернення етнічних албанців і сербів до своїх домівок.); забезпечення базової безпеки в перехідний період (у Малі з 2013 р. миротворчі контингенти ООН (MINUSMA), включно з військовими з Німеччини, Швеції та інших країн, патрулювали міста, запобігали міжетнічним зіткненням і забезпечували громадський порядок до формування стабільного уряду).

Як зазначає Д. Най [10], м'яка сила – це здатність приваблювати й переконувати, а не змушувати. Саме через гуманітарну дипломатію збройні сили здобувають символічний капітал міжнародної довіри, що підсилює загальний зовнішньополітичний ресурс держави.

Таким чином, участь Збройних Сил у реалізації зовнішньополітичної стратегії держави охоплює широкий спектр напрямів від військової дипломатії та стратегічного стримування до миротворчої діяльності, демонстрації сили та гуманітарної підтримки, однак ці форми не є застиглими чи універсальними, вони адаптуються до специфіки національних інтересів, характеру міжнародного середовища та особливостей кожної безпекової ситуації.

Для глибшого розуміння ролі армії у зовнішній політиці необхідно враховувати

не лише інституційні механізми чи функціональну диференціацію, а й ширший спектр глобальних тенденцій, які трансформують саму природу військово-політичної взаємодії у міжнародній системі. Насамперед, мова йде про гібридизацію конфліктів, коли сучасні війни дедалі частіше поєднують військові дії з інформаційними, кібернетичними, економічними та психологічними засобами впливу, що вимагає від армії участі в багаторівневих операціях і забезпечення синергії між бойовою, інформаційною та дипломатичною складовими [5].

Другою визначальною тенденцією є технологічна трансформація Збройних Сил [1], яка пов'язана з впровадженням штучного інтелекту, автономних систем, гіперзвукових платформ та мережево-центричних рішень радикально змінює концепцію застосування сили у зовнішньополітичному вимірі, створюючи асиметричні переваги для держав, які здійснюють інноваційне переоснащення армії.

Нарешті, зростання багатопolarity та поява нових регіональних центрів сили [4]

спричиняють перехід до поліцентричної архітектури безпеки, в межах якої збройні сили дедалі частіше використовуються не лише як глобальний інструмент впливу, а і як чинник формування регіонального домінування, інтеграції до міждержавних коаліцій і локалізованого стримування.

Усе разом ілюструє, що сучасна армія перестає бути виключно інструментом збройного примусу і дедалі частіше постає як поліфункціональний суб'єкт зовнішньої політики в умовах динамічної міжнародної конкуренції.

Висновки. Збройні сили у сучасному світі є багатовимірним інструментом реалізації зовнішньополітичної стратегії держави. Вони поєднують функції стримування, демонстрації сили, підтримки міжнародної стабільності, гуманітарної допомоги і дипломатичного впливу. Зміни у глобальній системі міжнародних відносин, технологічні інновації та гібридизація загроз вимагають від держав нових підходів до використання армій у зовнішній політиці.

Література:

1. Краліч Є. Військові технологічні інновації в оборонному секторі економіки. *Серія: Економіка*. 2024. № 27. С. 15–24. URL: <https://doi.org/10.34079/2226-2822-2024-14-27-15-24>.
2. Митрофанова О. Національна держава і глобальний ресурс військової дипломатії. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2015. Вип. 22(2). С. 50–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2015_22%282%29_7.
3. Надходить міжнародна допомога жертвам землетрусу в Гаїті. *Голос Америки українською* 16 січня 2010. URL: <https://www.holosameryky.com/a/a-49-2010-01-16-voa2-87004312/225919.html>.
4. Попадик О. Концепція «баланс сил»: її зміст та значення у міжнародних відносинах. URL: <https://jppasa.donnu.edu.ua/article/view/15752>.
5. Ahmadly J. Overview of NATO and EU's struggle against hybrid threats. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2022. Випуск 2(54). URL: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.2\(54\).264384](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.2(54).264384).
6. Andrea H. Cameron The legacy of the 2004 Indian Ocean earthquake and tsunami on U.S. maritime strategy. URL: <https://cimsec.org/legacy-2004-indian-ocean-earthquake-tsunami-maritime-strategy/>.
7. Freedman L. Deterrence. Polity Press. 2004. URL: <https://www.amazon.com/Deterrence-Lawrence-Freedman/dp/0745631134>.
8. Karl W. Eikenberry. The Militarization of U.S. Foreign Policy, *American Foreign Policy Interests : The Journal of the National Committee on American Foreign Policy*, 2013. 35:1, 1–8. <http://dx.doi.org/10.1080/10803920.2013.757952>.
9. Morgan P. M. Deterrence Now. Cambridge University Press. 2003. URL: <https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/11/morgan-deterrence-now-compressed.pdf>.
10. Nye, Soft Power: The Means to Success in World Politics, 2004. URL: https://www.academia.edu/23620658/Soft_Power_the_Means_to_Success_in_World_Politics_Joseph_S_Nye_Jr/
11. Schelling T. C. *Arms and Influence*. Yale University Press. 1966. URL: <https://archive.org/details/armsinfluence0000sche/page/n7/mode/2up/>.